

Νέες Χαρτογραφίες Συνόρων & Μεταναστεύσεων

Νάγια Τσελεπή¹, Ηλέκτρα Πετράκου²

Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

¹ Υποψήφια Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Αιγαίου, naya.tselepi@geo.aegean.gr

² Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αιγαίου, ipetr@geo.aegean.gr

Περίληψη: Τα σύνορα και οι μεταναστεύσεις απασχολούν με διάφορους τρόπους τον επιστημονικό και δημόσιο λόγο, την πολιτική και την πράξη και σε πολλές περιπτώσεις αυτό συμβαίνει μέσω της χωρικής τους διάστασης. Οι πρόσφατες θεωρητικές προσεγγίσεις τους αναφέρουν ότι τα σύνορα μπορούν να αναπαρασταθούν και βιωθούν με ποικίλους τρόπους μέσα σε παλαιούς, νέους και πολύπλοκους χώρους. Πρόθεση μας στο κείμενο αυτό είναι να σκιαγραφήσουμε ορισμένους τέτοιους χώρους συνόρων και μεταναστεύσεων και για το λόγο αυτό παραθέτουμε συγκεκριμένα παραδείγματα χαρτογραφίσεων τους τα οποία μας δίνουν το έναυσμα να αναφερθούμε συνοπτικά στην πορεία από την επιστημονική στην κριτική χαρτογραφία και τις σύγχρονες χαρτογραφικές πρακτικές και πράξεις. Κλείνοντας το άρθρο, επιχειρούμε να συνδέσουμε την πορεία αυτή με το χαρακτήρα του σύγχρονου τρόπου σκέψης, έτσι όπως έχουν εισάγει, αρχικά, ο Michel Foucault και, στη συνέχεια, ο Gilles Deleuze.

Χαρτογραφίες συνόρων & μεταναστεύσεων

Η πολιτική γεωγραφική ενασχόληση ως επιστήμη και ως πρακτική στην ιστορική της διαδρομή επιβεβαιώνει την αποδοχή ότι ο κόσμος υπάρχει με ποικίλους τρόπους μέσα από τα διάφορα είδη *χαρτογραφίσεων*¹ του: κείμενα, εικόνες, αναπαραστάσεις, πρακτικές, πράξεις και σχέσεις. Εξέχουσα θέση ανάμεσα σε αυτά έχουν και οι χάρτες οι οποίοι χρησιμοποιούνται ως υποδηλώσεις μέρους της πραγματικότητας και της αναζήτησης για αντικειμενική αποτύπωση της.

Η πληθώρα χαρτών και εικόνων συνόρων που χωρίζουν εθνικά κράτη, κοινωνίες και ανθρώπους ενδυναμώνει την επικρατούσα αναπαράσταση και έννοια των συ-

¹ Επειδή η χρήση του όρου *χαρτογράφηση* είναι ευρεία κυριολεκτικά και μεταφορικά χρειάζεται να επισημάνουμε ότι στο κείμενο αυτό χρησιμοποιούμε τον όρο με τη σημασία του ως διαδικασία αναζήτησης, κατανόησης και αποτύπωσης για να αναφερθούμε στο σύνολο των σύγχρονων *χαρτογραφικών πρακτικών, τεχνικών, τεχνολογιών* αλλά και *χαρτογραφικών πράξεων και σχέσεων*. Η σύγχυση είναι ανάλογη και με τη μετάφραση του αγγλικού όρου *mapping* στα ελληνικά ο οποίος χρησιμοποιείται ως *μετοχή, χαρτογραφώντας* ή ως ουσιαστικό, περιλαμβάνοντας ορισμένους από τους προηγούμενους όρους (Crampton, 2010: 12).

νόρων: από τη μία ως όρια της εδαφικότητας των εθνικών κρατών, έκφραση και συμπύκνωση της κυριαρχίας τους και από την άλλη ως γραμμές που διαχωρίζουν και αποκλείουν.

Ωστόσο, οι πρόσφατες συζητήσεις σε ζητήματα της σχέσης ανάμεσα στην εξουσία, το κράτος, την κοινωνία και το χώρο (Balibar, Paasi, Bradmilla κτλ.) τονίζουν το γεγονός ότι τα σύνορα δεν αποτελούν αποκλειστικά μέρος της γεωπολιτικής ορολογίας. Η αναπαράσταση των συνόρων ως γραμμές που τοποθετούνται στις άκρες των κρατών καταδεικνύεται επιλεκτικά μονοδιάστατη, ελλιπής και περιορισμένη.

Σύμφωνα με τον Paasi (1999, 2009, 2011 και 2013), τα σύνορα αποτελούν ανθρώπινες κατασκευές και κοινωνικές διαδικασίες που τοποθετούνται σε μια σειρά από θεσμικές πρακτικές, λόγους και σύμβολα όχι μόνο μέσα στην κρατική επικράτεια αλλά και έξω ή πέρα από αυτήν. Τα σύνορα, δεν αποτελούν συγκεκριμένους φυσικούς ή κυριολεκτικούς χώρους ή εδαφικότητες άλλα και διαλεκτικούς (discursive), φανταστικούς (imagined) και επιτελεστικούς (performative). Στην ίδια λογική, ο Balibar υποστηρίζει ότι “τα σύνορα δεν είναι μόνο εξωτερικές πραγματικότητες αλλά γίνονται 'εσωτερικά' και συνεπώς αόρατα σύνορα που τοποθετούνται παντού και πουθενά”² (2002: 78).

Αυτές οι συζητήσεις επιτρέπουν τη θέαση και την ερμηνεία των συνόρων με πολλαπλούς και διάφορους τρόπους οι οποίοι εμπεριέχονται σε καθημερινές πρακτικές, συναισθήματα και επιτελέσεις και οι οποίες καθιστούν τις διαφορετικές μορφές εξουσίας -πέρα από την κρατική- ορατές (Paasi, 2013: 486). Έτσι τα σύνορα δεν αναφέρονται μόνο σε τακτοποιημένα και επιβαλλόμενα κρατικά σύνορα αλλά σε κάθε είδους 'τοπο'-θετήσεις της καθημερινής ζωής και πρακτικής, της θεωρίας και της πράξης.

Συγχρόνως, στο κλασικό γεωπολιτικό πλαίσιο η αναπαράσταση των συνόρων ως διαχωριστικών γραμμών ή τειχών υλοποιείται με τελεσίδικο, αναπόδραστο και στατικό τρόπο. Οι σχέσεις διαμορφώνονται από τα δίπολα 'εδώ-εκεί', και 'μέσα-έξω', τα οποία υλοποιούν ενιαίες και ομοιογενείς εδαφικές ομάδες πληθυσμού, κατασκευάζοντας, την ίδια στιγμή, “μία νέα φαντασιακή κοινότητα ανάμεσα σε 'εμάς' και 'εκείνους’” (Paasi, 2013: 485).

Άλλωστε και για τον Foucault, οι κοινωνίες συστήνονται διαλεκτικά μέσα από ένα σύστημα διαχωρισμών, αποκλεισμών και κατηγοριοποιήσεων το οποίο ενεργοποιεί μια σειρά κανονικοποιημένων κρίσεων (Gregory στο Thrift, 2000: 314). Έτσι, η κανονικότητα που αποκτά το δίπολο 'εμείς-άλλοι' εξ ορισμού περιχαράκωνει το 'εμείς' και εγείρει τον αποκλεισμό των 'άλλων'. Η φαντασιακή αυτή κατασκευή του αποκλεισμού, εξηγεί ο Balibar, “εσωτερικεύεται επίσης από τα άτομα, έτσι όπως

---

2 Σε όλες τις ξενόγλωσσες παραθέσεις η μετάφραση είναι δική μας.

μετατρέπεται σε προϋπόθεση, μια αναγκαία αναφορά της συλλογικής, κοινοτικής αίσθησης και ως εκ τούτου, για μία ακόμη φορά, της ταυτότητάς τους” (2002: 78).

Η εννοιολόγηση των συνόρων ως διαχωριστικών γραμμών δημιουργεί και τα ανάλογα χωρικά φαντασιακά των χωρικών υποκειμενικοτήτων, πληθυσμών, πρακτικών και εμπειριών (Casas και Cobarrubias, 2007) τα οποία καθορίζουν και νομιμοποιούν τυπολογίες μετακινήσεων και μεταναστεύσεων.

Οι μετακινήσεις επιβλέπονται και ρυθμίζονται από το κράτος και τα σύνορα παρουσιάζονται ως αποκλειστικό και νομιμοποιημένο πεδίο φιλτραρίσματος και κατηγοριοποίησης, ως μια κανονικότητα με οργανωμένες πρακτικές και τεχνικές ταξινόμησης και ελέγχου, διαμορφώνοντας με τον τρόπο αυτό τη λογική και την πρακτική της *συνριοποίησης*. Ως απάντηση στις μετακινήσεις και στους μετανάστες-μεταναστρίες, το επίκεντρο της λογικής και πρακτικής αυτής μετατοπίζεται από την προβληματική του διαχωρισμού στις αντίστοιχες της διαχείρισης και *διακυβέρνησης*³.

Ο πολλαπλασιασμός των χώρων, πρακτικών και τεχνικών (τεχνολογιών) ελέγχου και ταυτοποίησης (συρματοπλέγματα, τείχη και πύλες εισόδου, check points, έλεγχοι αεροδρομίων, υγειονομικοί έλεγχοι, έλεγχοι δαχτυλικών αποτυπωμάτων, οπτικές και θερμικές κάμερες, επίγεια, εναέρια (υπέργεια) και υποθαλάσσια ραντάρ, σκάφη εντοπισμού, δορυφόροι, κέντρα κράτησης κτλ.) διαμορφώνουν το λεγόμενο 'καθεστώς συνόρου' ('border regime') (Kasperek, De Genova και Hess, 2014: 15-16)⁴.

Σύμφωνα με την εννοιολόγηση αυτή, τα σύνορα καθίστανται χώροι που χαρτογραφούνται και επιτηρούνται εντατικά. Οι μετακινούμενοι γίνονται αντικείμενα της διακυβέρνησης των συνόρων: υπόκεινται στις πολιτικές της 'διαφοροποιημένης ένταξης/αποκλεισμού' ('differential inclusion/exclusion'), στη διαχείριση της ισορροπίας μεταξύ αγοράς εργασίας, απαιτήσεων για δικαιώματα (αιτήματα ασύλου κτλ.), πολιτότητας και προβολής της ασφάλειας (De Genova κα 2014).

Ένας κατεξοχήν αόρατος τρόπος επιτήρησης και ελέγχου των συνόρων, πέρα των μεταβιβάσεων αρμοδιοτήτων ελέγχου σε ιδιωτικές εταιρείες, είναι η κινητοποίηση των 'πολιτών' ή του 'πλήθους' ως εθελοντών παρατηρητών των παράνομων μετακινήσεων με τη χρήση καινοτόμων γεω-εποπτικών τεχνολογιών και μέσων σε πραγματικό χρόνο (GPS locators κτλ.). Αυτό το είδος 'εποπτικής επαγρύπνησης'

---

3 Αντιλαμβανόμαστε την διακυβέρνηση, έτσι όπως την εισάγει ο Foucault στο μεταγενέστερο έργο του ως “διακυβέρνηση του κράτους, του εαυτού και των άλλων” (2010, 2011) και έτσι όπως την ανέπτυξε περαιτέρω ο Deleuze στις *κοινωνίες ελέγχου* (1992).

4 Ο όρος 'regime' χρησιμοποιήθηκε και ορίστηκε από τους Karakayali και Tsianos (στο De Genova, 2007: 15) ως ένα “σχετικά οργανωμένο σύνολο πρακτικών και συμπλεγμάτων γνώσης-εξουσίας”.

('vigilantism') είναι αρκετά διαδεδομένο σήμερα καθώς θεωρείται εργαλείο που “ενδυναμώνει τους πολίτες ώστε να συμμετέχουν προληπτικά στην αντιμετώπιση του 'εγκλήματος των συνόρων' ('border crime')” (Paasi 2013: 490). Ένα άλλο παράδειγμα εφαρμογής καινοτόμων τεχνολογικών και επιστημονικών μεθόδων που προβληματίζει αποτελεί η συγκέντρωση και ανάλυση δεδομένων από τον εντοπισμό και παρακολούθηση των ίδιων των μετακινούμενων π.χ μέσω της χρήσης των κινητών τους τηλεφώνων. Αυτές οι μέθοδοι επιτρέπουν την επεξεργασία της πληροφορίας η οποία παρέχεται από τους μετακινούμενους πληθυσμούς για τις μετακινήσεις τους και τις συμπεριφορές τους και συνδέονται με τομείς όπως π.χ. της επιδημιολογίας ενώ επιφέρουν υιοθέτηση λογικών και λήψης μέτρων για την καταπολέμηση εξάπλωσης ιών με επικέντρωση στους ίδιους τους μετακινούμενους πληθυσμούς αντί της έμφασης και παρέμβασης στις περιοχές⁵. Η δυνατότητα καταγραφής των μετακινήσεων τέτοιων 'πληθυσμών σε κίνδυνο' ανοίγει το δρόμο για την περαιτέρω συνοριοποίηση τους και αν επίσης λάβουμε υπόψη την εκούσια ή ακούσια 'συμμετοχή' τους στη διαδικασία αυτή επιβεβαιώνεται η παρατήρηση του Balibar (1998) ότι και οι ίδιοι οι άνθρωποι 'γίνονται σύνορα'.

Έτσι, το να ξανασκεφτούμε τα σύνορα όχι μόνο ως στατικές οντότητες της κρατικής εξουσίας που οριοθετούν και διαχωρίζουν αλλά και ως δυναμικούς και δημιουργικούς χώρους είναι αυτό ακριβώς που εννοούμε με τις *νέες χαρτογραφήσεις των συνόρων*. Σύμφωνα με αυτές, τα σύνορα συγκροτούν χώρους συνάντησης, σχέσεων, διαφοράς, κινητικότητας και ενδεχομενικότητας.

Στο πλαίσιο αυτό, τα σύνορα συγκροτούν -αλλά και συγκροτούνται από- τις εκάστοτε μεταναστεύσεις. Έτσι, επαναπροσδιορίζοντας την επικρατούσα αναπαράσταση και αντίληψη των συνόρων ως 'τείχη' που εμποδίζουν τις μετακινήσεις αναφερόμαστε, αντίστοιχα, σε αυτό που ονομάζουμε *νέες χαρτογραφήσεις των μεταναστεύσεων*. Τα σύνορα, πλέον, λειτουργούν και ως πέρασμα για τις ενδεχόμενες μετακινήσεις και μεταναστεύσεις, δυνατότητα που μπορεί να συνοδεύεται, ωστόσο, από ενδεχόμενα καθεστάτα ελέγχου και ρύθμισης.

Νέες χαρτογραφήσεις συνόρων & μεταναστεύσεων

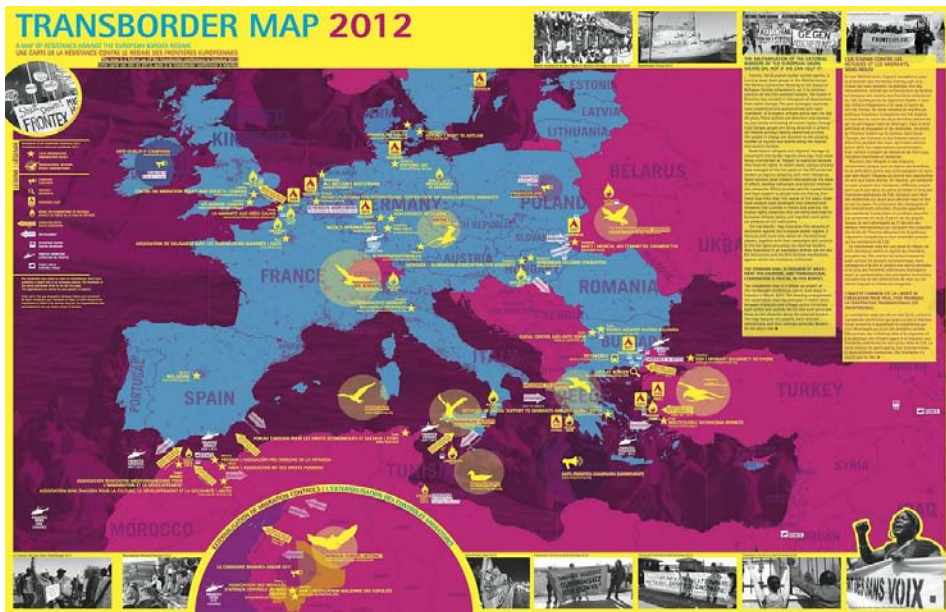
Στο σημείο αυτό, παρουσιάζουμε δύο παραδείγματα χαρτογραφήσεων συνόρων και μεταναστεύσεων τα οποία επαναπροσεγγίζουν τα ζητήματα αυτά με νέες οπτικές, πρακτικές, τεχνικές (τεχνολογίες), σχέσεις και πράξεις.

---

5 <http://www.technologyreview.com/featuredstory/513721/big-data-from-cheap-phones/>

Δίκτυο No border – Transborder Map

Το δίκτυο του Noborder.org, όπως αναφέρει στην ιστοσελίδα του⁶, έχει στόχο να συνεισφέρει στη ανταλλαγή της πληροφορίας για το ευρωπαϊκό καθεστώς των κέντρων κράτησης και να οργανώσει διεθτικοποιήσιμες καμπάνιες ενάντια σε αυτό. Υποστηρίζεται από ερευνητές, ακτιβιστές και καλλιτέχνες από όλη την Ευρώπη, των οποίων η εμπλοκή περιλαμβάνει την ενασχόληση ζητημάτων όχι μόνο σχετικά με την καταστολή και τον έλεγχο αλλά και με την αποτελεσματική αντίσταση. Όλα αυτά αποτυπώνονται στον *Διασυννοριακό Χάρτη (Transborder Map)* που παραθέτουμε, αποτέλεσμα διασυννοριακών συναντήσεων και συνεδρίων που έλαβαν χώρα στην Κωνσταντινούπολη το 2012.

Χάρτης 1: Διασυννοριακός Χάρτης (*Transborder Map*) του Δικτύου NoBorder, <http://w2eu.info/index.en/articles/transbordermap.en.html>

Σύμφωνα με το ίδιο το Δίκτυο, ο *Διασυννοριακός Χάρτης* αποτελεί έναν χάρτη αντίστασης ενάντια στο ευρωπαϊκό καθεστώς συνόρων και “(π)αρουσιάζει το πλήθος των ομάδων, οργανώσεων, τις διαδικτυακές τους συνδέσεις και τις κοινές τους δράσεις. Επίσης, περιλαμβάνει ορισμένα από τα γεγονότα-κλειδιά των αγώνων των τελευταίων πέντε χρόνων ενάντια στο ιστορικό του κατασταλτικού ευρωπαϊκού μεταναστευτικού καθεστώτος και της συνεχούς εξωτερίκευσης στην ανατολή και

6 <http://www.noborder.org/about/index.html>

το νότο. Το καθεστώς αυτό σχεδιάζεται -πολύ συνοπτικά- στο πίσω μέρος του χάρτη”⁷.

Ο χάρτης αυτός δεν αξιώνει να προβάλει την ολοκληρωμένη εικόνα των συγκεκριμένων μορφών αντίστασης στην Ευρώπη αλλά, αντίθετα, επιδιώκει να εμπνεύσει περισσότερους ανθρώπους και ομάδες να συσχετισθούν, να συμμετέχουν και να διαμορφώσουν εκ νέου το χάρτη με τη δράση ή τα project τους. Με τον τρόπο αυτό, ο χάρτης προτείνεται 'ως ένα ακόμα εργαλείο και είδος πλατφόρμας των αγώνων για ελευθερία στη μετακίνηση”⁸ και καθίσταται ανοιχτός σε περαιτέρω ενημέρωση, αλλαγές και επαναπροσδιορισμούς.

MigMap – Κυβερνώντας τη Μετανάστευση.

Μια δυναμική χαρτογραφία των Ευρωπαϊκών Μεταναστευτικών Πολιτικών

Οι τέσσερις χάρτες του project MigMap με τους χαρακτηριστικούς τίτλους *Παίκτες κλειδιά* (*Key Players*), *Λόγοι* (*Discourses*), *Ευρωπαϊκοποίηση* (*Europeanisation*) και *Τόποι + Πρακτικές* (*Places + Practices*) παρέχουν πρόσβαση σε ένα ευρύ φάσμα πληροφορίας για τους δρώντες, τις αντιπαραθέσεις, τις διαδικασίες και τα γεγονότα που όλα μαζί συνιστούν τις τρέχουσες Ευρωπαϊκές πολιτικές για τη μετανάστευση.

“Το MigMap μεταφέρει μια εικόνα για το πώς και πού λαμβάνει σήμερα χώρα η παραγωγή της γνώσης όσον αφορά στη μετανάστευση και ποιος συμμετέχει και έχει πρόσβαση σε αυτήν. Το MigMap εξερευνά με ακρίβεια πώς λειτουργούν οι νέες μορφές υπερεθνικής διακυβέρνησης που μπορούν να παρατηρηθούν στο Ευρωπαϊκό μεταναστευτικό καθεστώς. Ερευνά, για παράδειγμα, πώς τα ευρωπαϊκά στάνταρντ στην πολιτική και την κοινωνία των πολιτών εφαρμόζονται, και στις αρχές, τα άτομα και τους θεσμούς που λαμβάνουν χώρα σε αυτήν τη διαδικασία. Εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους οι διάφοροι παίκτες κλειδιά στη δημόσια και ιδιωτική σφαίρα αλληλοσχετίζονται και χρηματοδοτούνται και πώς οι διάφορες σφαίρες αλληλοεπικαλύπτονται ή διαφοροποιούνται με όρους εστίασης, τοποθεσίας ή προσωπικού. Τέλος, αναλύει πώς κατανέμονται και νομιμοποιούνται οι ευθύνες και εξερευνά τις θεωρίες, την πληροφορία και τους λόγους πάνω στους οποίους βασίζονται τα σύγχρονα παραδείγματα της μετανάστευσης”⁹.

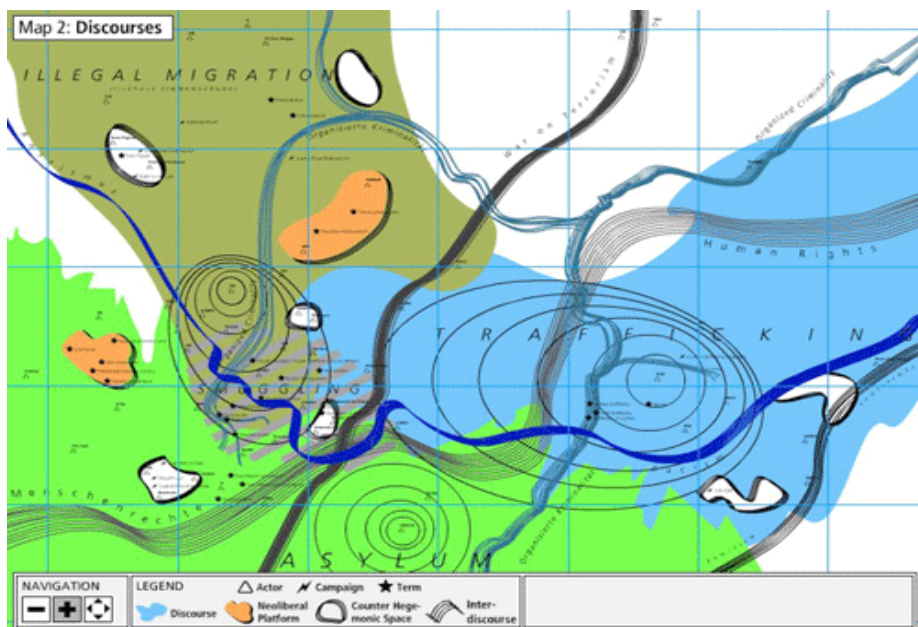
7 <http://w2eu.info/index.en/articles/transbordermap.en.html>

8 ό.π.

9 http://www.transitmigration.org/migmap/home_entry.html

Ο τρόπος με τον οποίο σύνορα, μεταναστεύσεις, αναπαραστάσεις και χάρτες γίνονται αντιληπτά στο project είναι χαρακτηριστικός στο παρακάτω παράθεμα:

“Αν αντιληφθούμε το σύνορο όχι ως σταθερή γραμμή που περιστοιχίζει εθνικά εδάφη αλλά ως έναν κοινωνικό και διαλεκτικό χώρο διαπραγμάτευσης στον οποίο παίζουν ρόλο όχι μόνο οι πολιτικές των διάφορων κρατικών δρώντων αλλά, επίσης, και τα διεθνή κινήματα αλληλεγγύης στους μετανάστες. Το γεγονός αυτό καθιστά απαραίτητη την ανάπτυξη μιας νέας και κατάλληλης μεθόδου περιγραφής και αναπαράστασης. Στο MigMap project η χαρτογραφία εφαρμόζεται ως μία καλλιτεχνικά εμπνευσμένη στρατηγική μιας συγκεκριμένης μορφής παραγωγής και διάχυσης γνώσης η οποία δεν (ανα)παράγει εθνικά σύνορα αλλά αντίθετα οπτικοποιεί τον κοινωνικό χώρο του καθεστώτος συνόρου και μεταφέρει τη μετατροπή του εθνικού-κράτους σε μία κειμενική και οπτική αφήγηση”¹⁰

Χάρτης 2: Χάρτης με τίτλο 'Λόγοι' ('Discourses') του project MigMap, http://www.transitmigration.org/migmap/home_map2.html

10 http://www.transitmigration.org/migmap/home_overview.html

Έτσι, στόχος του MigMap είναι να δημιουργήσει “μια νέα οπτική που να λαμβάνει υπόψη τις νέες μορφές ενός συνεχώς μεταβαλλόμενου και αποεδαφικοποιημένου κόσμου”¹¹.

Νέες χαρτογραφήσεις συνόρων, μεταναστεύσεων και χώρος

Οι δύο παραπάνω χαρτογραφήσεις συνόρων και μεταναστεύσεων αποτελούν ενδεικτικά παραδείγματα αποδόμησης και την ίδια στιγμή ανασυγκρότησης των τρόπων με τους οποίους τα ζητήματα των συνόρων και της μετανάστευσης καθίστανται αλληλένδετα με τα αντίστοιχα του χώρου, της εξουσίας, των αναπαραστάσεων και πρακτικών της.

“The map is not the territory”¹²

Η άποψη αυτή του Korzybski είναι εν μέρει σωστή γιατί μπορεί, σ' ένα πρώτο επίπεδο, ένας χάρτης να μην είναι το έδαφος αλλά, όπως θα δούμε στη συνέχεια, μπορεί να δημιουργήσει νέες εννοιολογήσεις εδάφους και χώρου. Στην έκδοση του workshop των *Τακτικών Χαρτογραφιών (Cartografías Tácticas)* κατά τη διάρκεια της συνάντησης *Fadaiat*¹³ το 2005 αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι “(α)κόμα και αν ο χάρτης δεν είναι το έδαφος, το να φτιάχνεις χάρτες σημαίνει να οργανώνεις νέες συνδέσεις και να μπορείς να μετατρέψεις τις υλικές και άυλες καταστάσεις στις οποίες βρισκόμαστε βυθισμένοι. Ένας χάρτης δεν είναι το έδαφος αλλά σίγουρα παράγει έδαφος” (2006: 231).

Έτσι και τα συγκεκριμένα χαρτογραφικά παραδείγματα όχι μόνο παράγονται από το έδαφος και κάθε είδους εδαφικότητα -μέσα από αναπαραστάσεις, πρακτικές και τεχνολογίες χώρου- αλλά την ίδια στιγμή παράγουν έδαφος και δημιουργούν χώρο. Αποτελούν, με άλλα λόγια, διαδικασίες που παράγονται διαλεκτικά, όπως άλλωστε και όλες οι χαρτογραφήσεις.

Αυτό όμως που τα διαφοροποιεί από άλλα είναι ότι στις διαδικασίες δημιουργίας και παραγωγής των συγκεκριμένων χαρτών συμπεριλαμβάνονται ομάδες που ασχολούνται με ζητήματα συνόρων και μεταναστεύσεων και ομάδων των ίδιων των

---

11 ό.π.

12 Η έκφραση “Ο χάρτης δεν είναι το έδαφος” πρωτοεμφανίστηκε σε ένα άρθρο του Alfred Korzybski, Πολωνού ιδρυτή της γενικής σημασιολογίας (general semantics) σε ένα συνέδριο του Αμερικάνικου Συλλόγου για την Προώθηση της Επιστήμης το 1931

13 Όπως αναφέρουν οι Hackitectura, κολεκτίβα αρχιτεκτόνων, προγραμματιστών, καλλιτεχνών και ακτιβιστών από την Ισπανία, που διοργάνωσαν την συνάντηση το *Fadaiat* αποτελεί μια “δράση-γεγονός-εργαστήριο γύρω από την ελευθερία της γνώσης και της μετακίνησης στο Στενό του Γιβραλτάρ, σύνορο ανάμεσα στην 'Ευρώπη-Φρούριο' και την 'Αφρική του πλήθους’”, http://www.hackitectura.net/osfavelados/txts/fadaiat_2004/fadaiat_cronica.html

μεταναστών και μεταναστριών. Κάτι τέτοιο σημαίνει ότι οι αυτές οι χαρτογραφήσεις, όχι μόνο παράγονται διαλεκτικά αλλά, ακόμα πιο πέρα, συγκροτούνται μέσα σε και από συλλογικές πράξεις χώρου¹⁴. Με αυτόν τον τρόπο καθιστούν και τις ίδιες τις πρακτικές των μεταναστών-μεταναστριών και τα πεδία αγώνα τους ως δημιουργία χώρου (Habans κα., 2013 στο De Genova κα., 2014, 12).

Η σχέση των συνόρων, της μετανάστευσης και του χώρου δεν ήταν πάντα δεδομένη. Στην ειδική έκδοση *New keywords: Migration & Borders* οι εκδότες της υποστηρίζουν ότι στο δημόσιο λόγο και τις επιστήμες και στην κινηματική σκέψη και πράξη δεν είναι διαδεδομένο να αντιμετωπίζονται τα σύνορα και η μετανάστευση ως ζητήματα του χώρου (De Genova κα., 2014).

Τα δύο προηγούμενα παραδείγματα χαρτογραφήσεων ανασυγκροτούν την έννοια των συνόρων και των μεταναστεύσεων και δίνουν παραδείγματα συνόρων ως “πολυ-διάστατων χώρων διαπραγμάτευσης, αμφισβήτησης και αγώνα” (Brambilla, 2012: 217), ως κοινών τόπων μεταξύ της θεωρίας και της πράξης (ό.π.). Εξίσου σημαντική διάσταση των εννοιολογήσεων αυτών είναι ότι βρίσκονται σε συνεχή ροή ή όπως το εκφράζει ο Rancière τα σύνορα ότι είναι “συνεχώς σε διαδικασία” (Rajaram and Grundy-Warr, 2007: 28).

Συνοπτικά, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι τέτοιες χαρτογραφήσεις συνόρων και μεταναστεύσεων αποτελούν αναπόσπαστο μέρος ενός πολύπλοκου πλέγματος σχέσεων και δυναμικών μεταξύ χώρου, εξουσίας, αναπαραστάσεων, πρακτικών και πράξεων που διευρύνουν τους ορίζοντες της δυνατότητας να σκεφτούμε και να πράξουμε διαφορετικά.

“Να διευρύνουμε τους ορίζοντες της δυνατότητας”¹⁵:

Κριτικές πολιτικές χαρτογραφίες & χαρτογραφήσεις

*'(η) μοναδική γοητεία που έχει να μελετάς χάρτες,
να διαβάζεις χάρτες, να βλέπεις χάρτες, να σχεδιάζεις χάρτες,
να ανατρέπεις χάρτες.'*
(Μυρίδης, 2001: 87).

Αν ακολουθήσουμε την προτροπή και φιλοσοφία του Crampton για τη χαρτογραφία ως επιστήμη, σκέψη και πρακτική μπορούμε να διερευνήσουμε υπό ποιες συνθήκες θα μπορούσε να είναι και διαφορετική (2002). Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο θα πρέπει να απεγκλωβιστούμε από τις υπάρχουσες απαντήσεις για το 'είναι' και να

---

14 Δεχόμαστε την έννοια της πράξης έτσι όπως την έχει εισάγει ο Pierre Bourdieu στο *Θεωρία της Πρακτικής (Theory of Practice)* (1977), όπου η πράξη διαφοροποιείται από τις καθημερινές πρακτικές και εκφράζει την ενότητα της θεωρίας και της πρακτικής.

15 Crampton, 2002.

εξετάσουμε και τί άλλο 'θα μπορούσε να είναι', απο-οντολογικοποιώντας έτσι χάρτες και χαρτογραφίες και απελευθερώνοντας τη σκέψη μας από τα κατεστημένα ζητήματα που αναφέρονται σε αυτούς¹⁶.

Αμφισβητώντας τα όρια της σκέψης μας, ο Brian Harley άνοιξε το δρόμο για την κριτική σκέψη στη χαρτογραφία με το κείμενο του *Αποδομώντας το χάρτη - Deconstructing the map* (1989). Αντλώντας από τις ιδέες του Foucault και του Derrida μεταξύ άλλων, υποστήριξε ότι οι χάρτες εμπεριέχουν διαδικασίες οι οποίες δεν είναι ουδέτερες αλλά “φορτωμένες με εξουσία” (ό.π.). Οι χάρτες αποκτούν μια ισχυρή σύνδεση με τη γνώση, η οποία προσδίδει τη διάσταση του λόγου. Το να αντιληφθούμε τη χαρτογραφία ως λόγο μετατοπίζει την αντίληψη για τους χάρτες από απλές αναπαραστάσεις του υπάρχοντος γεωγραφικού χώρου σε ένα σύστημα το οποίο ενσωματώνει και παρέχει ένα σύνολο κανόνων για την αναπαράσταση της γνώσης (Harley, 1988, 1989). Οι χαρτογραφίες, συνεπώς, αποτελούν γεωγραφικές φαντασίες που έχουν ρόλο στην παραγωγή γεωγραφικής και χαρτογραφικής γνώσης, υποκειμένων και σχέσεων εξουσίας¹⁷.

Σε αυτό το πλαίσιο αναδύεται και η πολιτική διάσταση και ρόλος των χαρτογραφιών. Αν θεωρήσουμε την πολιτική ως τις διαδικασίες εκείνες που σχετίζονται με την παραγωγή της γνώσης και την ανατροπή των κυρίαρχων εξουσιαστικών σχέσεων, τότε και οι χάρτες, ως εμπλεκόμενοι στην παραγωγή χωρικής, γεωγραφικής και χαρτογραφικής γνώσης και λόγου, έχουν πολιτικές προεκτάσεις¹⁸. Έτσι, οι κριτικές χαρτογραφίες λειτουργούν ως νέες αφετηρίες οπτικών και αντιλήψεων για τον κόσμο, τα υποκείμενα και τις σχέσεις εξουσίας.

“Η χαρτογραφία έχει πεθάνει” δήλωσε προκλητικά πριν από μερικά χρόνια ο Denis Wood (2003), δηλώνοντας το θάνατο της κλασικής επιστημονικής και κρατικής χαρτογραφίας και τεχνολογίας και την ανάδυση και πολλαπλασιασμό νέων χαρτογραφικών πρακτικών και τεχνολογιών (GIS, locative media, Google maps, earth κτλ.) κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών.

---

16 Στο σημείο αυτό ο Crampton (2002) είναι επηρεασμένος από τις ιδέες του Heidegger για το 'είναι' και το 'θα μπορούσε να είναι'.

17 Οι απόψεις του Harley για τη χαρτογραφία επηρέασαν έκτοτε το έργο πολλών χαρτογράφων και γεωγράφων (Crampton, Krygier, Pickles, Dodge, Kitchin, Bureau des Etudes, 3Cs, Cobbarubias κτλ.) αλλά και θεωρητικών από άλλες επιστήμες και χώρους τέχνης και πρακτικής (Wood, Bunge, Fahlstrom, Bhagat, Mogel, Holmes, Hackitectura, Iconoclasista, Anarchitektur, Kanarinka κτλ.).

18 Σύμφωνα με το επιχείρημα του Crampton, η πολιτική διάσταση των χαρτών μέχρι τώρα αφορούσε στη γεωπολιτική χρήση των χαρτών προπαγάνδας και των διάφορων προβόλων τους καθώς και στο συμμετοχικό GIS (Crampton, 2002: 6). Σήμερα, η χειραφετητική και ακτιβιστική διάσταση των χαρτών, προσθέτει σε άλλο σημείο, αναφέρεται είτε στην ανατροπή της επιρροής από τις επίσημες (κυβερνητικές ή κρατικές) γνώσεις ή στην αμφισβήτηση πιο συγκεκριμένων μορφών γνώσης, όπως είναι για παράδειγμα τα GIS (2010: 17).

Πέρα από τον πολλαπλασιασμό των νέων χαρτογραφικών πρακτικών και τεχνολογιών, μία άλλη σημαντική διάσταση των σύγχρονων χαρτογραφήσεων, την οποία και συναντήσαμε στα παραδείγματα που παρουσιάσαμε, είναι και η πολιτική έτσι όπως εκφράζεται μέσα από τη δημιουργία συλλογικών σχέσεων και πράξεων¹⁹. Με άλλα λόγια, σήμερα δεν αναφερόμαστε μόνον σε κριτικές αναπαραστατικές χαρτογραφίες αλλά και σε χαρτογραφήσεις, πολλές από τις οποίες έχουν και ριζοσπαστικό χαρακτήρα.

Ριζοσπαστικές χαρτογραφήσεις & 'νέα χαρτογραφία'

Βασικός στόχος των ριζοσπαστικών χαρτογραφήσεων είναι να ξεριζώσουν υφιστάμενα σύνορα και όρια στο περιεχόμενο των χαρτών και στη διαδικασία και επιτέλεση τους. Το ζητούμενο τους είναι να προσεγγίσουν αναστοχαστικά δεδομένες γεωγραφικές φαντασίες και να επιτρέψουν νέες να αναδυθούν. Και αυτή η αναστοχαστικότητα γίνεται αντιληπτή ως μία νέου τύπου διερεύνηση, λόγου και πρακτικής, νέων και ανεξερεύνητων χώρων και τρόπων συσχέτισης. Έτσι, πέρα από την αναπαραστατική τους δύναμη ή την πρακτική και επιτελεστική τους εφαρμογή οι ριζοσπαστικές χαρτογραφήσεις μας ενδιαφέρουν για τη δυνατότητα να δημιουργούν σχέσεις και χώρους συνάντησης, ως δυνάμει συλλογικές πολιτικές πράξεις.

Η πορεία που παρουσιάσαμε από την επιστημονική στην κριτική χαρτογραφία και, στη συνέχεια, στις σύγχρονες ριζοσπαστικές χαρτογραφήσεις διαθέτουν κοινούς τόπους με το χαρακτήρα του σύγχρονου τρόπου σκέψης και γραφής. Ο Michel Foucault ήταν αρχικά αυτός που υποστήριξε περιπαικτικά ότι τα διερευνητικά του περάσματα από χώρους και ρόλους ομοιάζουν με την εργασία του 'χαρτογράφου':

“Είμαι ένας χαρτογράφος (...), νομίζω ότι για την ακρίβεια έχω τοποθετηθεί στα περισσότερα τετράγωνα της πολιτικής σκακιέρας, στο ένα μετά το άλλο και κάποιες φορές ταυτόχρονα: ως αναρχικός, αριστεριστής, κραυγαλέος ή συγκαλυμμένος Μαρξιστής, νιχιλιστής, κατηγορηματικός ή κρυφός αντι-μαρξιστής, τεχνοκράτης...και πρέπει να παραδεχτώ ότι μάλλον μου αρέσει αυτό που εννοούν”

(Foucault στο Crampton και Elden, 2007: 223).

Ο Gilles Deleuze στο βιβλίο του για τον Foucault τον χαρακτήρισε ως 'νέο χαρτογράφο' προκειμένου να περιγράψει τη μεθοδολογία του θεωρητικού στη διερεύνηση των μηχανισμών της εξουσίας καθώς και την ίδια την προσέγγισή του γι' αυτήν (1998: 23-44). Ουσιαστικά, αυτό που περιγράφει ο Deleuze με την έννοια

---

19 Συχνά οι χαρτογραφήσεις αυτές συναντώνται με τον όρο 'αντι-χαρτογραφήσεις' ('counter-mappings') ωστόσο εμείς εδώ δεν θα ασχολούμαστε με ζητήματα που άπτονται του όρου.

της 'νέας χαρτογραφίας' είναι ένας τρόπος έρευνας, σκέψης και γραφής που επιδιώκει "όχι να σκιαγραφήσει αναπαραστάσεις του πραγματικού αλλά να δημιουργήσει χαρτογραφήσεις που επαναδιαμορφώνουν σχέσεις με τρόπους που να καθίστούν δυνατές εναλλακτικές επιστημολογίες και πολλούς διαφορετικούς τρόπους να δημιουργούμε κόσμους" (Cobarrubias και Pickles, 2008: 40). Αυτό, δηλαδή, που ονόμασε 'νέα χαρτογραφία' είναι μία πρακτική που αντί να αναπαριστά ήδη υπάρχουσες γεωγραφίες δημιουργεί νέες (πολιτικογεωγραφικές) δυνατότητες και άλλες (πολιτικογεωγραφικές) πραγματικότητες (Deleuze στο Collective, C.C. κα., 2012: 443).

Όπως πολλοί άλλοι σύγχρονοι θεωρητικοί, ερευνητές και ακτιβιστές, έτσι και εμείς υιοθετούμε τη λογική της πολλαπλότητας, του "και...και...και..." (Deleuze and Guattari, 1987, Pickles, 2003: 19 και ό.π.: 443) προκειμένου να διαδώσουμε πολλαπλούς επιπρόσθετους τρόπους χαρτογραφιών και χαρτογραφήσεων, συνεισφέροντας έτσι στην ανάδυση διαφορετικών δυνατοτήτων και εναλλακτικών.

Κλείνοντας θα θέλαμε να παραθέσουμε αυτούσια τα λόγια από τη χαρτογραφική συλλογικότητα 3Cs (Counter Cartographies Collective) του Πανεπιστημίου της Βόρειας Καρολίνα των Η.Π.Α., λόγια που χαράσσουν τις διαδρομές των αναζητήσεων μας στις νέες χαρτογραφήσεις:

“Ασχολούμαστε με τη χαρτογράφηση προκειμένου να καταστήσουμε νέες εικόνες και πρακτικές (...) των κοινωνικών σχέσεων, να αποσταθεροποιήσουμε κεντρικές αναπαραστάσεις του κοινωνικού που αποκλείουν (...) και να δημιουργήσουμε νέα φαντασιακά συλλογικού αγώνα και εναλλακτικούς κόσμους”²⁰.

Βιβλιογραφία

- Balibar, E., 1998. *The borders of Europe*. In: P. Cheah and B. Robbins (Editors), *Cosmopolitics*. Minneapolis, University of Minnesota Press, pp. 216–229.
- Balibar, E., 2002. *What is a border?*. In: E. Balibar, *Politics and the Other Scenes*, London: Verso, pp. 75-86 .
- Brambilla C., 2012. *Constructing a Relational Space between „Theory“ and „Activism“, or (Re) thinking Borders*. *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies*. 11 (2): 215-221.
- Casas-Cortes, M. & Cobarrubias, S., 2007. *Drawing escape tunnels through borders: cartographic research experiments by European Social Movements*. In: L. Mogel and

---

20 <http://www.countercartographies.org/>

- A. Bhagat (Editors), *An Atlas of Radical Cartography*, Los Angeles, Journal of Aesthetics and Protest Press, pp. 51 – 66.
- Cobarrubias, S., & Pickles, J., 2009. 3. *Spacing movements*. In: Warf, B., & Arias, S. (Editors). *The Spatial Turn: Interdisciplinary Perspectives*, Routledge, pp. 36-58.
- Collective, C. C., Dalton, C., & Mason-Deese, L., 2012. *Counter (mapping) actions: Mapping as militant research*. *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies*, 11 (3): 439-466.
- Crampton, J. W., & Elden, S. (Editors), 2007. *Space, knowledge and power: Foucault and geography*. Ashgate Publishing, Ltd..
- Crampton, J. W., 2002. *Thinking philosophically in cartography: Toward a critical politics of mapping*. *Cartographic Perspectives*, (41): 4-23.
- Crampton, J. W., 2010. *Mapping: a critical introduction to cartography and GIS*. John Wiley & Sons.
- De Genova N., Mezzadra S. And Pickles J. (Editors), *New Keywords: Migration and Borders*. *Cultural Studies*, (ahead of-print).
- Deleuze, G., Guattari, F., 1987. *A thousand plateaus*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Deleuze, G., 1988. *Foucault*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Deleuze, G., 1992. *Postscript on the Societies of Control*. October. 59:3-7
- Foucault, M., 2010. *The birth of biopolitics: lectures at the Collège de France, 1978-1979*, trans. Graham Burchell, New York, NY: Picador.
- Foucault, M., 2011. *The government of self and others: Lectures at the College de France, 1982-1983 (Vol. 7)*, Macmillan.
- Gregory, D., 2000. *Edward Said's Imaginative geographies*. In: M. Crang, & N. J. Thrift (Editors), *Thinking space*, Psychology Press.
- Hackitectura, 2006, *Fadaiat: Libertad de movimiento – Libertad de conocimiento*, <http://hackitectura.net/blog/en/2006/libro-fadaiat/>
- Harley, J.B., 1988. *Maps, knowledge and power*. In: D. Cosgrove & S. Daniels, (Editors), *The iconography of landscape*, Cambridge, UK: University of Cambridge Press, pp. 277–312.
- Harley, J.B., 1989. *Deconstructing the Map*. *Cartographica* 26: 1–20.
- Kasperek B., De Genova N., Hess S., 2014, *Border Regime*. In: N. De Genova, S. Mezzadra and J. Pickles (Editors), *New Keywords: Migration and Borders*, *Cultural Studies*, (ahead-of-print), pp. 15-16
- Paasi, A., 1999. *Boundaries as Social Practice and Discourse: The Finnish - Russian Border*. *Regional studies*, 33 (7): 669-680.
- Paasi, A., 2009. *Bounded spaces in a “borderless world”: Border studies, power and the anatomy of territory*. *Journal of Power*, 2: 213–234.
- Paasi, A., 2011. *A “border theory”: An unattainable dream or a realistic aim for border scholars?* In: D. Wastl-Walter. Aldershot (Editor), *A Research Companion to Border*

- Studies. Ashgate Press, pp. 11–31.
- Paasi, A., 2013. *Borders and Border-Crossings*. In: N.C. Johnson et al.(Editors), *The Wiley-Blackwell companion to cultural geography*, John Wiley & Sons, pp.478-493.
- Pickles, J., 2004. *A history of spaces: Cartographic reason, mapping, and the geo-coded world*. Psychology Press.
- Rajaram, P. K. and Grundy-Warr, C., (Editors), 2007. *Borderscapes: hidden geographies and politics at territory's edge*. University of Minnesota Press.
- Wood, D., 2003. *Cartography is dead (thank God!)*. *Cartographic Perspectives*, (45): 4-7.
- Μυρίδης, Μ., 2001. *Εικόνες από ένα συνέδριο. Το 18ο Διεθνές Συνέδριο της Ιστορίας της Χαρτογραφίας*. *Γεωγραφίες*, 1: 83-87.